

Baltijas misija?

Halles piētisms un hernhūtisms Baltijā garajā 18. gadsimtā

1.-3. jūnijs, 2023. gads

Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga

Organizē: Latvijas Nacionālā bibliotēka, Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāte,
Halles Frankes fondi, Halles–Vitenbergas Mārtiņa Lutera Universitātes
Starpdisciplinārais piētisma pētniecības centrs

Konferences idejas apraksts

Tieši Lutera Reformācijas iespaidā pirms 500 gadiem sākās grāmatu druka latviešu un igauņu valodā. Lutera Reformācijas izplatība Baltijā ļāva iesakņoties Halles piētistu un hernhūtiešu idejām par luteriskās baznīcas pārmaiņu un atjaunošanās nepieciešamību 18. gadsimta Vidzemē.

Atšķirībā no pēdējās desmitgadēs plaši aplūkotās Baltijas apgaismības tēmas, starptautiskā piētisma pētniecība nav plašāk nodarbojusies ar šī reģiona izpēti.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas, sadarbībā ar LU Teoloģijas fakultāti, Halles Frankes fondiem un Halles–Vitenbergas Mārtiņa Lutera Universitātes Starpdisciplināro piētisma pētniecības centru organizētā konference salīdzinošā skatījumā pievērsīsies Halles piētisma un hernhūtisma darbības jomām Baltijā/Vidzemē ilgajā 18. gadsimtā. Īpaši interesanta ir dažādu reliģisko, sociālo un politisko šī reģiona grupu mijiedarbe – luteriskā ortodoksija, pareizticīgā ortodoksija (kopš 1721. gada), Halles piētisti, hernhūtieši, apgaismotāji, valdošās aristokrātu ģimenes, namnieki (Rīgā, Tērbatā un Tallinā), kā arī nebrīvie lauku iedzīvotāji. Tematiski daudzveidīgi un atšķirīgi akcentēti salīdzinājumi varētu izgaismot, kā, kur, kad un ar kādu mērķi Baltijā darbojušies Halles piētisti un hernhūtieši, un kā viņu darbību ietekmēja vietējie apstākļi un personības.

Konferences ietvarā nav iespējams pilnībā izgaismot visu minēto tematiku, bet galvenokārt pirmavotos balsīto ziņojumu uzdevums būtu šīs problemātikas iekļaušana starptautiskās un starpdisciplinārās piētisma un 18. gadsimta pētniecības dienaskārtībā.

***

Ņemot vērā iepriekš minēto, konferencē aplūkojamās tēmas un jautājumi būtu sekojoši:

- Halles un Hernhūtes paspārnē darbojošos personu izglītība un sagatavošana: Kā notika – gan Halles, gan arī Hernhūtes – profesionāli piētiskās identitātes un uzvedības modeļu apguve? Vai aktivitātēm Baltijā bija skaidri formulēti mērķi un uzdevumi? Vai hallieši un hernhūtieši tika sūtīti, vai arī aicināti uz Baltiju?
- Dzīvespasaules Baltijā: Kā norisinājās viņu darbība vietējos apstākļos? Vai piētisti līdzdarbojās pilsētu un lauku sabiedrībās, kā, piem., saviesīgos un privātos pasākumos? Vai viņi attaisnoja gaidas un izpildīja no viņiem sagaidāmos uzdevumus? Cik ilgi viņi uzkavējās Baltijā un kādas bija viņu profesionālās nodarbes (baznīcā, izglītības sistēmā, aristokrātu ģimenēs, pārvaldē utt.)? Vai viņiem bija konflikti, ar ko? Vai viņi ziņoja par savu darbību un līdz ar to arī par Baltijas kultūru, vai viņi saņēma kādu atbildes reakciju (savstarpēji privāti vai arī publiski)? Vai Baltijā darbojošās personas saņēma atbalstu no Halles un Hernhūtes ne tikai konfliktsituācijās, bet arī iekšēju nesaskaņu, slimību vai finansiālu grūtību gadījumā? Kurš finansēja viņu misijas darbu? Kāds bija Halles un Hernhūtes pārstāvju redzējums vienam par otru Baltijā? Kā tika iegūta informācija par konkurentiem? Vai un kas tika ziņots? Kā tika uztverta, interpretēta un dokumentēta saskarsme ar eliti un arī ar (nebrīvo) tautu?
- Valodas kā panākumu atslēga: Kādas bija halliešu un hernhūtiešu izejas pozīcijas un pieejas savu ideju paušanai, ņemot vērā to, ka viņiem bija jāstrādā ar dažādām tautībām un liela daļa Baltijas/Vidzemes iedzīvotāju neprata lasīt un rakstīt? Kādas mediālas, pedagoģiskas un komunikatīvas stratēģijas tika izmantotas, lai uzrunātu analfabētiskos un nebrīvos slāņus? Kāda loma bija rokraksta grāmatniecībai un iespiestiem tekstiem? Kāda loma mutiskās un rakstiskās komunikācijas attīstībā bija tulkojumiem, zinību praksēm (leksikoniem) un valodas sistematizējumiem (gramatikām)? Cik lielā mērā hallieši varēja balstīties uz zviedru valdīšanas laikā Johana Fišera liktiem pamatiem – skolu, izdevniecības un tipogrāfijas izveidi, kā arī latviešu valodas kopšanas tradīciju?

- Mutvārdu un rakstības prakses: Kādas zināšanu pārneses un mediju prakses tika izmantotas alfabētizācijas procesā? Kā veidojās mutvārdu un rakstītā vārda proporcija, piem., runātos un rakstītos sprediķos? Vai dziedāšanai un līdz ar to dziesmu grāmatām bija īpaša nozīme celsmē, valodas apguvē un arī draudzes veidošanas procesā?
- Dzimtbūšanas jautājums: Kāda nostāja bija halliešiem un hernhūtiešiem dzimtbūšanas jautājumā? Vai Baltija tika uzskatīta par koloniālu telpu un kā tāda arī “apsaimniekota”, vai arī ir samanāmas dzimtbūšanu kritizējošas un apšaubošas tendences un pozīcijas? Vai, saasināti uzstādot jautājumu, iespējams rakstīt Baltijas piētisma vēsturi postkoloniālā skatījumā?
- Politiskā kultūra: Kā tika pamatots un izpildīts carienes Elizabetes 1743. gadā izdots ukazs par hernhūtiešu misijas, pulcēšanās un drukas aizliegumu? Kā hallieši uztvēra hernhūtiešu darbības aizliegumu? Kā hallieši atspoguļoja strīdus ar apsūdzētajiem hernhūtiešiem un kā savukārt hernhūtieši redzēja halliešus? Kā tika izpildīti cara valdības rīkojumi un kā notika kontrole? Vai vietējai garīdzniecībai bija nozīmīga loma? Vai garīdznieki sadarbojās ar cara valdību un tiesu instancēm? Vai notika denunciacijas un, ja jā, tad kurš un kā to darīja? Kuras kārtību sargājošās iestādes vēl tika iesaistītas? Un kā izpaudās un kādu iespaidu uz halliešiem atstāja hernhūtiešu darbības atsākšana pēc Cincendorfa nāves 1760. gadā?
- Ekonomikas nozīme: Cik liela nozīme bija ekonomiskas dabas jautājumiem halliešu un hernhūtiešu aktivitātēs Baltijā? Vai Baltijas telpa, kurai bija tirdzniecības ceļi ar Poliju, Krieviju, Zviedriju un Dāniju tika uztverta kā tirgus peļņas gūšanai? Ar kādiem produktiem tirgojās? Kā svētbijības tirgus bija saistīts ar ekonomiku, kā notika garīgo un materiālo lietu tirdzniecība – dvēseles labklājība, grāmatas, medikamenti?
- Skolas un universitātes: Kā dažādo ietekmju iespaidā Baltijā/Vidzemē attīstījās audzināšanas, skolu un universitāšu sistēma? Kāda loma bija mājiskolotāju darbībai namnieku un aristokrātu ģimenēs salīdzinājumā ar audzināšanu un izglītību dažādu līmeņu institūcijās? Cik liela nozīme skolas izglītības veicināšanā vietējo iedzīvotāju vidū bija apgaismotājiem salīdzinājumā ar halliešu un hernhūtiešu centieniem šai jomā? Kā viņi darbojās institucionālā un mediālā kontekstā? Kāda loma bija zinātnei, tostarp

zinību praksēm, kā, piem., kolekciju veidošanai, zinātnisku publikāciju gatavošanai (fizikālteoloģijas un dabaszinību jomā) un domu apmaiņai izglītotās aprindās?

- Apgaismības uznāciens: Vai Halles piētistu un hernhūtiešu izveidotās svētbijības koncepcijas un pedagoģiskās prakses iespaids mazinājās apgaismības ideju nostiprināšanās sakarā? Kā viņi reaģēja uz sekularizācijas tendencēm? Kādas bija viņu attiecības ar jauniem sociāliem veidojumiem, kā, piem., brīvmūrnieku ložām un lasīšanas biedrībām?
- Konkurence, līdzāspastāvēšana, sadarbība, starpkonfesionālisms: Aplūkojot tendences kopumā, jājautā, vai hallieši un hernhūtieši apgaismības pārstāvjus, kā arī luterisko ortodoksiju uztvēra kā konkurentus vai kā sabiedrotos? Vai notika labprātīga, vai arī apstākļu spiesta, vai pat stratēģiski nepieciešama halliešu un hernhūtiešu apvienošanās pret apgaismotāju piekopto teoloģiju (neoloģiju), lai būtu tuvu tautai politisku, pedagoģisku un emancipatorisku (tautas apgaismības) centienu dēļ?
- Centrs un perifērija: Kāda bija halliešu un hernhūtiešu tīklojumu struktūra, ņemot vērā viņu misionāru darbu un ekonomisko aktivitāti Baltijas telpā un arī plašākā areālā? Vai šie tīklojumi bija orientēti tikai uz centru, vai arī Baltijā izveidojās neatkarīgas struktūras, kuras nebija cieši saistītas ar Halli un Hernhūti?
- Jautājums par misionāru darbību: Vai Halles piētistu un hernhūtiešu aktivitātes var nosaukt par misijas darbu? Kā sevi saprata paši hallieši un hernhūtieši šai sakarā? Kā raksturojama viņu darbība un viņu izpratne par to mūsdienu diskusijas kontekstā par misijas jēdzienu? Šeit rodas fundamentālais jautājums: vai šīs abas kustības savu mērķu un rīcības ziņā vispār var salīdzināt?

Konferences valodas: latviešu, vācu un angļu.

Referātu priekšlikumi iesniedzami līdz 2022. gada 26. augustam, maksimālais zīmju skaits 3000 zīmes, lūdzam pievienot arī īsu CV (ne garāku par 1 lappusi).

Konferences organizatori centīsies piesaistīt finansējumu ceļa un uzturēšanās izdevumu segšanai.

Referātu priekšlikumu aprakstus un jautājumus lūdzam sūtīt Dr. phil. Beatai Paškevicai, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra vadošajai pētniecei, epasts: Beata.Paskevica@lnb.lv

Organizatoru vārdā:

Dace Balode, Rīga

Dagnija Baltiņa, Rīga

Kristians Sobots (Christian Soboth), Halle

Holgers Caunšteks (Holger Zaunstöck), Halle